

Innhold

Forkortelser	29
---------------------------	----

Menneskerettigheter – oversikt og forklaringer	31
Nasjonale og internasjonale menneskerettigheter	31
De internasjonale menneskerettskonvensjonene og kontrollapparatet ..	32
Tolking av menneskerettskonvensjoner	33
Subsidiaritetsprinsippet og dets betydning	36
Menneskerettskonvensjonenes stilling i norsk rett	37
Grunnlovsrevisjonen i 2014 og dens betydning	39

DEL I

RETTERGANG OG ETTERFORSKNING I STRAFFESAKER	43
--	----

Kapittel 1

Retten til en rettferdig rettergang	45
1.1 Rettigheten i EMK art. 6, SP art. 14 og GrL. § 95.....	45
1.2 Oversikt over EMK art. 6 og fremstillingen videre	46
1.3 Anvendelsesområdet for rettergangskravene	47
1.3.1 Straffebegrepet i EMK art. 6 nr. 1 og GrL. § 96 første ledd..	47
1.3.2 Hvilke strafferettslige vedtak omfattes av rettighetene i EMK art. 6 og GrL. §§ 95 og 96?	51
1.3.3 Forvaltningssanksjoner som har karakter av straff	52
1.3.4 Engel-kriterienes betydning i andre sammenhenger	52
1.4 Rettferdighetskravets innhold og anvendelse	53
1.4.1 Historisk bakgrunn og rettspolitiske hensyn.....	53
1.4.2 Innholdet i rettferdighetskravet	54
a Kravets overordnede karakter og funksjon	54
b Betydningen av rettferdighetskravet i EMDs og Høyesteretts rettspraksis	56
1.5 Prinsipper som inngår i retten til en rettferdig rettergang.....	59

1.5.1	Prinsippet om likebehandling av partene i en straffesak...	59
a	Generelt om likebehandlingsprinsippet – «equality of arms».....	59
b	Likebehandlingsprinsippet's betydning i straffesaker...	59
1.5.2	Det kontradiktoriske prinsipp – retten til imøtegåelse	61
a	Generelt om det kontradiktoriske prinsipp	61
b	Kontradiksjonsprinsippet's betydning i straffesaker	61
1.5.3	Bevisumiddelbarhets- og muntlighetsprinsippet.....	63
a	Generelt om prinsippene og forholdet mellom dem	63
b	Betydningen av bevisumiddelbarhet i straffesaker.....	64
c	Telefonavhør og videoavhør av vitner.....	65
1.6	Siktedes rett til å være til stede og delta i straffesaken	66
1.6.1	Tilstedeværelsesretten og hensynene som ligger bak	66
1.6.2	Retten til å få varsel til hovedforhandlingen	66
1.6.3	Retten til tilstedeværelse ved hovedforhandling og ankeforhandling	67
1.6.4	Telefonavhør og videoavhør av siktede	70
1.6.5	Siktedes rett til å delta aktivt under hovedforhandlingen.	71
1.6.6	Virkningen av at siktede ikke har fått adgang til å være til stede.....	73
1.6.7	Ulovlig fravær og obstruksjon fra siktedes side	74
1.6.8	Kan siktedes etterlatte kreve straffesaken avgjort?.....	75
1.7	Selvinkrimineringsvern og ulovlig beviserverv.....	76
1.7.1	Forholdet mellom selvinkriminering og bevisprovokasjon	76
1.7.2	Retten til vern mot selvinkriminering.....	77
a	Reguleringen i SP, EMK og Grunnloven	77
b	Straffeprosesslovens regler om vern mot selvinkriminering.....	78
c	Hvem er beskyttet av selvinkrimineringsvernet og hvilke bevis er omfattet?.....	79
d	Hovedpunkter i retten til vern mot selvinkriminering...	80
e	Plikten til å informere mistenkte om retten til ikke å avgi forklaring	82
f	Kan en ulovlig ervervet forklaring benyttes som bevis?	84
g	Kan siktedes nektelse av å gi forklaring tillegges vekt ved bevisvurderingen?	84

h	Bruk av forklaring avgitt til forvaltningsmyndighet som bevis.....	86
1.7.3	Bevis fremskaffet ved politiets bruk av ekstraordinære etterforskningsmetoder.....	88
a	Rettsikkerhetsmessige utfordringer	88
b	Spørsmålet om bruk av ekstraordinære etterforskningsmetoder krever lovhjemmel	89
c	Bevisprovokasjon og handlingsprovokasjon – forskjellen og betydningen for bevisføringsadgangen..	90
d	Hovedpunkter angående ulovlig bevisererv og adgangen til å føre et ulovlig ervervet bevis	91
e	Betydningen av kontradiksjon for adgangen til å føre et ulovlig ervervet bevis.....	93
f	Betydningen av politiets rolle og kontroll i forbindelse med bevisprovokasjon	95
g	Bevis fremskaffet ved trusler og press i kriminelle miljøer	96
h	Bevis fremskaffet ved privat overvåkning.....	97
i	Oppsummering av kriterier for ulovlig bevisererv og føring av ulovlig ervervede bevis.....	97
1.8	Begrunnelse av skyldavgjørelser	98
1.8.1	Enedommer- og meddomsrettssaker.....	98
1.8.2	Jurysaker.....	100

Kapittel 2

	Retten til en uavhengig og upartisk domstol.....	104
2.1	Rettigheten i EMK art. 6, SP art. 14 og GrL. § 95.....	104
2.2	Hovedpunkter i domstolskravet.....	105
2.3	Hovedpunkter i uavhengighetskravet.....	107
2.4	Oversikt over kravet om upartiskhet.....	110
2.4.1	Generelt om nøytralitetskravet	110
2.4.2	Subjektiv og objektiv upartiskhet.....	111
a	Innholdet i de to elementene.....	111
b	Spørsmålet om bevis for upartiskhet	112
2.4.3	Forholdet mellom domstollovens habilitetsregler og konvensjonskravet om upartiskhet.....	112
2.5	Typetilfeller knyttet til kravet om upartiskhet.....	114
2.5.1	Dommerens tilknytning til partene i saken.....	114

2.5.2	Dommerens rolle på tidligere stadier av straffesaken	115
2.5.3	Dommeropptreden og påvirkning	116
a	Betydningen for kravet om upartiskhet.....	116
b	Betydningen for retten til en rettferdig rettergang	119
2.6	Betydningen av fengslingskjennelser og ankeprøving for habilitetsspørsmålet	120
2.6.1	Fengslingsgrunnlagene og betydningen for habilitetsspørsmålet	120
2.6.2	Varetektsfengsling som bygger på kvalifisert mistanke	121
2.6.3	Varetektsfengsling som bygger på ordinær mistanke	123
2.6.4	Skyldformodninger og spesielle fengslingsvilkår	124
2.6.5	Habilitetsspørsmål i forbindelse med ankeprøving.....	125
2.7	Betydningen av dommerens deltakelse i tilknyttede saker eller saker med samme siktede, og av uttrykte rettsoppfatninger.....	127
2.7.1	Vurderingskriteriene i forhold til kravet om upartiskhet....	127
2.7.2	Deltakelse i avgjørelser i samme sakskompleks	127
a	Betydningen for retten til en upartisk domstol	127
b	Betydningen for uskyldspresumsjonen	129
2.7.3	Deltakelse i avgjørelser med samme siktede	129
2.7.4	Dommerens tilkjennegitte syn på rettsspørsmål	130

Kapittel 3

Offentlig rettergang, referatrett og innsynsrett	132
3.1 Rettigheten i EMK art. 6, SP art. 14 og GrL § 95.....	132
3.2 Offentlig rettergang og dom.....	133
3.2.1 Rettigheten i EMK art. 6 nr. 1	133
3.2.2 Reguleringen i domstoloven og straffeprosessloven	135
3.3 Forhåndsomtale, referat og fotografering	137
3.3.1 Generelt om adgangen til presseomtale.....	137
3.3.2 Medias forhåndsomtale av straffesaker.....	137
3.3.3 Medias referat fra etterforskning og pågående straffesaker	139
3.3.4 Fotografering og lyd- og bildeopptak.....	142
3.3.5 Oppsummering om medias referatadgang.....	144
3.4 Medias innsyn i straffesaksdokumenter	145

Kapittel 4

Rettergang og avgjørelse innen rimelig tid	148
4.1 Rettigheten i EMK art. 6, SP art. 14 og GrL. § 95.....	148
4.2 Forholdet mellom rimelig tid-kravene i EMK art. 6 nr. 1 og art. 5 nr. 3	148
4.3 Hvilke hensyn skal retten til avgjørelse innen rimelig tid ivareta? .	150
4.4 Karakteren av rettigheten og kravene til organisering av straffeforfølgning.....	151
4.5 Tidsfristens begynnelse og avbrytelse.....	151
4.5.1 Tolkingsmessige utgangspunkter	151
4.5.2 Påbegynnelse av tidsfristen	152
4.5.3 Avbrytelse av tidsfristen	153
4.6 Innholdet i rimelig tid-kravet	154
4.6.1 Generelt om tidskravet	154
4.6.2 Hvilke momenter er relevante ifølge EMDs rettspraksis? .	156
4.6.3 Hovedpunkter i Høyesteretts rettspraksis.....	157
4.6.4 Forsinkelser som tilskrives siktede	159
4.6.5 Virkningen av lang saksbehandlingstid for siktede.....	161
4.7 Kompensasjon for brudd på rimelig tid-kravet	162
4.7.1 Betydningen av EMK art. 13 – en rett til nasjonal prøving og til kompensasjon for konvensjonsbrudd.....	162
4.7.2 Erstatningsrettslig eller strafferettslig kompensasjon?	163
4.7.3 Prinsipper ved fastsetting av strafferettslig kompensasjon	165

Kapittel 5

Uskyldspresumsjonen og dens betydning i straffesaker	168
5.1 Prinsippet i EMK art. 6, SP art. 14 og GrL. § 96 andre ledd	168
5.2 Historisk bakgrunn og internasjonal utbredelse	169
5.3 Rettspolitiske hensyn bak uskyldspresumsjonen	169
5.4 Uskyldspresumsjonens anvendelsesområde	170
5.5 Hovedpunkter i uskyldspresumsjonen og forholdet til andre rettigheter.....	172
5.5.1 Det rettslige utgangspunktet og betydningen for straffeforfølgningen	172
5.5.2 Sammenhengen mellom uskyldspresumsjonen og retten til en rettferdig rettergang.....	173

5.5.3	Etterforskningstiltak og tvangsmidler som forutsetter mistanke.....	174
5.5.4	Forhåndsuttalelser som indikerer straffeskyld.....	175
5.5.5	Påtaleavgjørelser som konstaterer straffeskyld.....	177
5.5.6	Bruk av ekstraordinære tiltak under hovedforhandlingen.	179
5.5.7	Belastende uttalelser i domspremisser	179
5.6	Beviskravet i straffesaker	180
5.6.1	De ulike sidene ved kravet til bevis.....	180
5.6.2	Bevisføringsplikten.....	180
5.6.3	Beviskravet knyttet til skyldspørsmålets objektive side....	182
5.6.4	Beviskrav knyttet til skyldspørsmålets subjektive side, tilregnelighetskravet, omfanget og alvoret av lovbruddet	185
	a Innledning og avgrensning	185
	b Kravet til bevis for utvist straffeskyld	186
	c Spørsmålet om bevis for tilregnelighet	186
	d Beviskrav knyttet til omfanget av det straffbare forholdet.....	188
	e Påvirkes kravet til bevis av innholdet i siktelsen?	189
5.7	Beviskravet i «kvasistraffesaker»	190
5.8	Lovpresumsjoner om skyld og objektive straffbarhetsvilkår.....	192
5.8.1	Generelle problemstillinger og rettslige utgangspunkter	192
5.8.2	Lovbaserte skyldpresumsjoner	193
5.8.3	Objektive straffbarhetsvilkår	194
5.9	Betydningen av uskyldspresumsjonen når det er avsagt dom	197
5.9.1	Konvensjonsrettslige virkninger av domfellelse.....	197
5.9.2	Konvensjonsrettslige virkninger av frifinnelse.....	198
	a Motstridende hensyn og aktuelle løsninger	198
	b Uskyldspresumsjonens betydning for straffedommen og tilknyttede avgjørelser	199
5.9.3	Frifunnedes krav om erstatning på grunn av straffeforfølgning	200
5.9.4	Skadelidtes krav om erstatning når siktede er frifunnet.....	202
	a Grunnvilkår for at uskyldspresumsjonen skal komme til anvendelse	202
	b EMDs tidligere rettspraksis: Semantisk ordfortolkning av belastende uttalelser	203
	c Nyere EMD-praksis: Vektlegging av konteksten der de belastende uttalelsene er fremkommet.....	205

d	Høyesteretts krav til begrunnelse for å holde den frifunnede erstatningsansvarlig	206
e	Reparasjon av manglende respekt for frifinnelsen ved pådømmelse av skadelidtes erstatningskrav	207
f	Bør det være adgang til felles behandling av straffekrav og erstatningskrav?	207

Kapittel 6

Minsterrettigheter i straffesaker – oversikt	210
6.1 Reguleringen i EMK, SP og Grunnloven	210
6.2 Rettighetene, hensynene og anvendelsen	210
6.3 Minsterrettigheter og rettferdig rettergang – forholdet mellom EMK art. 6 nr. 1 og art. 6 nr. 3	212
6.4 Fremstillingen videre om minsterrettigheter	213

Kapittel 7

Informasjon om siktelsen	214
7.1 Oversikt over rettigheten	214
7.2 Formålet med informasjonen	215
7.3 Innholdet i informasjonen	215
7.3.1 Generelt om innholdskravet	215
7.3.2 Informasjonens innhold ved sammensatt og fortsatt forbrytelse, samt ved endring av anklagen	218
7.4 Spørsmålet om formkrav til informasjonen	220
7.5 Informasjon på et forståelig språk	220
7.6 Hvem har rett til informasjon og når skal det gis informasjon?	221

Kapittel 8

Forberedelse av forsvaret	223
8.1 Oversikt over rettigheten	223
8.2 Tilstrekkelig tid til forsvar	224
8.2.1 Generelt om tidskravet	224
8.2.2 Tidskravet belyst ved EMDs rettspraksis	224
8.2.3 Tidskravet belyst ved norsk rettspraksis	225
8.3 Tilstrekkelig mulighet til forsvar	227
8.3.1 Mulighetskravet i EMK art. 6 nr. 3 b	227
8.3.2 Mulighetskravet i straffeprosessloven	230
8.4 Siktedes rett til dokumentinnsyn	230

8.4.1	Dokumentinnsyn ifølge EMDs rettspraksis.....	230
8.4.2	Dokumentinnsyn ifølge norsk lovgivning og rettspraksis..	233

Kapittel 9

Personlig forsvar og forsvarerbistand	237
9.1 Oversikt over retten til et forsvar.....	237
9.1.1 Rettighetene i EMK art. 6 nr. 3 c	237
9.1.2 Rettighetene i straffeprosessloven	238
9.2 Retten til å være sin egen forsvarer	239
9.2.1 Retten til eget forsvar i EMK art. 6 nr. 3 c	239
9.2.2 Retten til eget forsvar etter straffeprosessloven.....	241
9.3 Retten til bistand av forsvarer.....	242
9.3.1 Retten til forsvarer i EMK art. 6 nr. 3 c	242
a Generelt om retten til forsvarerbistand.....	242
b Forsvarer under etterforskningen	243
c Unntak fra forsvarer under etterforskningen.....	245
d Spørsmålet om forsvarer når siktede uteblir	246
9.3.2 Retten til forsvarer etter straffeprosessloven	247
a En sammenligning av EMK og straffeprosessloven.....	247
b Forsvarer ved politiavhør	247
c Retten til forsvarer i fengslingssaker	249
9.4 Forsvarer på det offentliges bekostning	249
9.4.1 Rettigheten i EMK art. 6 nr. 3 c.....	249
a Generelt om vederlagsfri forsvarerbistand	249
b Betydningen av siktedes økonomi	250
c Betydningen av innholdet i siktelsen	250
d Vederlagsfri forsvarer ved ankebehandling.....	251
e Vederlagsfri forsvarer under etterforskningen	252
9.4.2 Straffeprosesslovens regler om vederlagsfri forsvarerbistand.....	252
9.5 Fritt forsvarervalg og krav til forsvareren.....	254
9.5.1 Retten til selvvalgt forsvarer i EMK art. 6 nr. 3 c.....	254
9.5.2 Fritt forsvarervalg etter straffeprosessloven	256
9.6 Avkall på retten til forsvarer.....	258
9.6.1 Reelle hensyn og rettslig regulering	258
9.6.2 Betingelser for gyldig avkall	259

Kapittel 10

Egen vitneførsel og avhør av vitner ført av påtalemyndigheten	262
10.1 Rettighetene i EMK art. 6 nr. 3 d og SP art. 14 nr. 3 e	262
10.2 Retten til egen vitneførsel	263
10.2.1 Rettspolitiske hensyn	263
10.2.2 Vitneførselens omfang og begrensninger.....	264
a Kompetansefordelingen mellom nasjonale domstoler og EMD	264
b Hovedpunkter i straffeprosessloven.....	264
c Forsinket bevisoppgave – rettslige virkninger	265
d Fraværende vitne – rettslige virkninger.....	266
e Bevisførsel for å avkrefte mistanke	267
f Føring av sakkyndige vitner.....	267
g Betydningen av vitnets taushetsplikt og taushetsrett..	268
h Tekniske troverdighetsbevis	269
10.3 Siktetes rett til å foreta avhør av vitner ført av påtalemyndigheten.....	269
10.3.1 Rettspolitiske hensyn	269
10.3.2 Rettsutviklingen med hensyn til avhørsretten.....	270
a Konvensjonsrettslig utgangspunkt og nasjonal tilnærming	270
b Grunnleggende avgjørelser av EMD og Høyesterett.....	272
10.3.3 Hvilke forklaringer omfattes av siktetes rett til vitneeksaminasjon?	274
10.3.4 Prinsippet om vitneavhør direkte for den dømmende rett, og oversikt over unntakstilfeller.....	275
10.3.5 Vilkåret om avhørsadgang, virkningen av avkall og identifikasjon mellom siktede og forsvareren.....	276
a Siktetes avhørsrett og virkningen av manglende utøvelse av retten.....	276
b Avkall på avhørsretten, forsvarerens opptreden og identifikasjon mellom siktede og forsvareren	278
10.3.6 Unntak fra vitneplikt og rettsvirkninger av vitnets forklaringsnektelse	279
a Straffeprosesslovens regler om vitnefritak og opplesning av tilstedeværende vitners politiforklaringer.....	279

b	Betydningen av vitnets forklaringsnektelse for spørsmålet om opplesning av vitnets politiforklaring.	280
10.3.7	Anonyme vitner og avhørsadgang.....	282
a	EMDs kriterier ved vurdering av anonym vitneførsel....	283
b	Norsk lovgivning og rettspraksis om anonym vitneførsel.....	285
10.3.8	Opplesning av ikke møtende vitners politiforklaringer	286
a	Har sakens viktighet betydning for spørsmålet om avhørsrett?.....	286
b	Kravet om holdbar fraværsgrunn for å tillate opplesning av vitnets politiforklaring.....	287
c	Betydningen av vitneutsagnets bevisvekt for spørsmålet om opplesning av vitnets politiforklaring.	288
d	Betydningen av surrogatgarantier for spørsmålet om opplesning av vitnets politiforklaring.....	290
e	Endret vitneforklaring og bruk av tidligere forklaring ved ankebehandling.....	292
f	Trusler mot vitner og konsekvenser for opplesningsspørsmålet	293
g	Vitneforklaring avgitt ved tilrettelagt avhør og avspilling av avhøret under hovedforhandlingen.....	294
h	Kritisk vurdering av EMDs og Høyesteretts rettspraksis.....	295
i	Oppsummering av betingelsene for å tillate opplesning, samt anbefalt fremgangsmåte	296

Kapittel 11

Tolkebistand og oversettelse.....	297
11.1 Oversikt over rettigheten	297
11.2 Innholdet i retten til tolk.....	297
11.3 Rettens selvstendige plikter	299
11.4 Krav til tolken.....	299
11.5 Vederlagsfri tolkebistand.....	301
11.6 Reglene i straffeprosessloven og domstolloven	301

Kapittel 12

Ankerett, siling av anker og gjenåpning av straffesaker	302
12.1 Relevante bestemmelser i EMK, SP og Grunnloven.....	302

12.2	Retten til anke etter EMK TP 7-2 og SP art. 14 nr. 5.....	303
12.2.1	Ankerett og saksbehandlingskrav i EMK TP 7-2	303
a	Ankerettens omfang mht. skyld- og straffespørsmål....	303
b	Unntak fra ankeretten i mindre alvorlige saker.....	304
c	Ankenektelse og krav til silingsprosessen.....	305
12.2.2	Ankerett og saksbehandlingskrav i SP art. 14 nr. 5.....	306
a	Innholdet i ankeretten og begrensninger i rettigheten.	306
b	Ankenektelse og krav til silingsprosessen	307
12.3	Straffeprosesslovens regler om anke	309
12.3.1	To-instansreformen og bakgrunnen for den.....	309
12.3.2	Hovedtrekkene i to-instansreformen	310
a	Domfeltes rett til anke og ankebehandling.....	310
b	Betydningen av SP art. 14 nr. 5 etter to-instansreformen	312
12.3.3	Lagmannsrettens forhåndssiling av anker	313
a	Grunnleggende krav til saksbehandlingen	313
b	Begrunnelsesplikten ved ankenektelse	314
12.3.4	Vurdering av to-instansordningen	317
12.4	Anke til Høyesterett.....	318
12.5	Gjenåpning av en avsluttet straffesak.....	319

Kapittel 13

Forbudet mot gjentatt forfølgning og ny straff for samme forhold ..	323
13.1 Forbudet i EMK TP 7-4 og SP art. 14 nr. 7	323
13.2 Hvilke hensyn begrunner forbudet?	324
13.3 Hovedpunkter i forbudet i EMK TP 7-4	325
13.3.1 Oversikt over problemstillinger og tolkingsspørsmål	325
13.3.2 Gjentatt forfølgning eller dobbeltstraff?	326
13.3.3 Hvilke avgjørelser omfattes av forbudet?	326
13.3.4 Avgjørelsen om straff må ha blitt endelig.....	327
13.4 Straffebegrepet i EMK TP 7-4.....	327
13.4.1 Sentrale avgrensningskriterier	327
13.4.2 Forholdet til straffebegrepet i andre konvensjonsbestemmelser	328
13.4.3 Straffebegrepets betydning for forfølgingsadgangen på ulike rettsområder	330
13.5 Forfølgningsmåten og rekkefølgen mellom forfølgningene.....	331
13.6 Hva utgjør samme straffbare forhold?.....	334

13.6.1	Identitetsvilkåret – fra dogmatikk til reelle hensyn	334
13.6.2	Kriterier ved avgjørelse av identitetsspørsmålet	336
13.6.3	Identitetsspørsmålet ved beslektede straffebud	337
13.7	Parallellforfølgning av straffbare forhold	338
13.7.1	Faktiske situasjoner og rettslige problemstillinger	338
13.7.2	Rettslige kriterier ved vurdering av parallellforfølgning	339
13.7.3	Oppsummering og konklusjoner	341
13.7.4	Hvilke ordninger bør etableres for å oppnå parallellbehandling av straffbare forhold?	342

Kapittel 14

Erstatning for konvensjonsbrudd og uriktig domfellelse	344
14.1 Oversikt over de konvensjonsrettslige erstatningsgrunnlagene	344
14.2 Erstatning for konvensjonsbrudd etter EMK art. 13	345
14.2.1 Krav til det nasjonale organet og til formen for kompensasjon	345
14.2.2 Gjennomføring av krav om erstatning for konvensjonsbrudd i norsk rett	346
14.3 Erstatning for uriktig domfellelse («wrongful conviction»)	347
14.3.1 Erstatningsbestemmelsen i EMK TP 7-3	347
14.3.2 Erstatningsbetingelsene i EMK TP 7-3	348
a Oversikt over betingelsene	348
b Vilkåret om endelig domfellelse og utholdt straff	348
c Vilkåret om omgjøring av dommen på grunn av rettsfornektelse.....	349
d Personen må ikke kunne tilregnes at han er blitt uriktig domfelt	350
14.3.3 Straffeprosessloven og norsk rettspraksis om kompensasjon for uriktig domfellelse	350
a Straffeprosesslovens regler om erstatning og oppreisning på grunn av straffeforfølgning	350
b Eksempler fra norsk rettspraksis om erstatning og oppreisning på grunn av straffeforfølgning	351

Kapittel 15

Fornærmedes stilling og rettigheter	353
15.1 Konvensjonene og Grunnloven.....	353
15.2 Rettspolitiske hensyn.....	354

15.3	Statens plikt til å beskytte mennesker mot overgrep	355
15.3.1	Prinsippet om statens positive forpliktelser	355
15.3.2	Statens positive forpliktelser overfor ofre for kriminalitet	355
15.3.3	Plikten til å forebygge og etterforske tap av liv	356
15.3.4	Relevante forskjeller mellom statlige og private overgrep	357
15.4	Skadevoldende integritetsinngrep foretatt av statens tjenestepersoner	358
15.4.1	Statens plikt til å etterforske skader oppstått ved militæraksjoner o.l.	358
15.4.2	Statens plikt til å avverge og etterforske skader forvoldt av politi og fengselsansatte	359
15.5	Forebygging og etterforskning av overgrep begått av private	362
15.5.1	Innholdet i og omfanget av statens plikt til å forebygge privates overgrep	362
15.5.2	Norsk lovgivning og rettspraksis om statens plikt til å forebygge vold av private og yte erstatning til skadelidte .	364
15.5.3	Kravet om effektiv etterforskning av straffbare handlinger begått av private	366
15.6	Fornærmedes stilling og rettigheter under straffeforfølgningen	367
15.6.1	Hvilke rettigheter har fornærmede etter EMK?	367
15.6.2	Fornærmedes rettigheter etter straffeprosessloven	369

DEL II

FRIHETSBERØVELSE OG ANDRE TVANGSINNGREP	371
--	------------

Kapittel 16

Frihetsberøvelse – oversikt og avgrensning mot lignende inngrep..		373
16.1	Reguleringen i EMK art. 5 og SP art. 9, samt GrL. § 94.....	373
16.2	Historikk, reelle hensyn og kontrollbehov.....	374
16.3	Hvilke inngrep utgjør frihetsberøvelse?.....	375
16.3.1	Generelt om grensen mellom frihetsberøvelse og frihetsbegrensning	375
16.3.2	Klassiske straffeprosessuelle inngrep: Ytterpunkter og grensetilfeller.....	376
16.3.3	Andre inngrep i den personlige frihet	378
16.3.4	Betydningen av samtykke fra den frihetsberøvede	381
	a Samtykke ved inngrep generelt i den personlige frihet	381

b Samtykke ved straffeprosessuelle inngrep	382
16.4 Retten til personlig sikkerhet	383

Kapittel 17

Pågrepelse og varetektsfengsling – kravet om lovhjemmel og

forbudet mot vilkårlighet

17.1 Oversikt over betingelser for og kontroll med straffeprosessuell frihetsberøvelse	385
17.2 Kravet om lovhjemmel i EMK art. 5 og Grl. § 94.....	387
17.2.1 Generelt om konvensjons- og grunnlovskravet	387
17.2.2 Innholdet i lovkravet og kontrollen med overholdelsen ...	387
17.3 Forbudet mot vilkårlig og uforholdsmessig frihetsberøvelse.....	390

Kapittel 18

Mistankekravet ved frihetsberøvelse. Preventiv pågrepelse.....

18.1 Kravene i EMK art. 5 nr. 1 c. Tolkings spørsmål	392
18.2 Forholdet mellom EMK art. 5 nr. 1 c og strpl. §§ 171 flg.....	393
18.3 Mistanke om en straffbar handling.....	393
18.3.1 Mistankekravet i EMK art. 5 nr. 1 c	393
18.3.2 Mistankekravet i strpl. § 171 første ledd.....	395
18.4 Straffeprosessuell pågrepelse i preventivt øyemed	396
18.5 Preventiv pågrepelse i beskyttelsesøyemed	398

Kapittel 19

Underretning om pågrepelsesgrunn og siktelse.....

19.1 Konvensjons- og grunnlovsrettigheten	401
19.2 Formålet med underretning.....	401
19.3 Innholdet i underretningen og måten den skal gis på.....	402
19.3.1 Konvensjonsrettslige krav til innholdet i underretningen .	402
19.3.2 Konvensjonsrettslige krav til underretningsmåten	405
19.3.3 Straffeprosesslovens regler om underretningsplikt.....	405
19.4 Underretning på et forståelig språk.....	406
19.4.1 Konvensjonsrettslige krav til forståelig språk.....	406
19.4.2 Straffeprosesslovens krav til forståelig språk.....	407
19.5 Tidspunktet for underretning.....	407

Kapittel 20

Materielle tilleggsvilkår ved varetektsfengsling	409
20.1 Forholdet mellom EMK art. 5 nr. 1 c og art. 5 nr. 3	409
20.2 Kravet om tilleggsgrunder ved varetektsfengsling	410
20.3 De spesielle fengslingsgrunnene	410
20.3.1 Fare for unndragelse (fluktfare)	411
20.3.2 Fare for bevisforspillelse	412
20.3.3 Fare for gjentakelse av straffbare handlinger	414
20.3.4 Opprettholdelse av rettsorden (rettshåndhevelse)	415
20.3.5 Egen begjæring	419
20.4 Varetektsfengsling må ikke være et uforholdsmessig inngrep	419

Kapittel 21

Fremstilling av en pågrepet siktet for retten	421
21.1 Konvensjons- og grunnlovskravene	421
21.2 Fremstillingsplikten og fristberegningen	422
21.3 Fristen for å fremstille siktede for retten	423
21.3.1 Fremstillingsfristen i EMK og SP	423
21.3.2 Fremstillingsfristen i straffeprosessloven	424
21.4 Organet som avgjør fengslingsbegjæringen	425
21.4.1 Konvensjonsrettslige krav til avgjørelsesorganet	425
21.4.2 Straffeprosesslovens krav til avgjørelsesorganet	426
21.5 Prøving av fengslingsbegjæringen	427
21.5.1 Konvensjonsrettslige krav til saksbehandlingen	427
21.5.2 Saksbehandlingskravene i straffeprosessloven	428

Kapittel 22

Varetektstidens lengde – hvilke begrensninger gjelder?	430
22.1 Konvensjons- og grunnlovsbestemmelser	430
22.2 Opphør av fengslingsgrunnlaget	430
22.3 Konvensjonsrettslige grenser for varetektstidens lengde	432
22.3.1 Noen tolkingsspørsmål vedrørende EMK art. 5 nr. 3	432
22.3.2 Fristberegningen i fengslingssaker	433
22.3.3 Kravet om fortløpende fengslingsbehov	433
22.3.4 EMDs rettspraksis om varetektstidens lengde	434
22.4 Norsk lovgivning og rettspraksis om begrensning av varetektstid	436
22.4.1 Straffeprosesslovens regler om varetektstidens lengde ...	436

22.4.2	Høyesterettspraksis om varetektstidens lengde.....	437
22.4.3	Straffeprosesslovutvalgets forslag	439

Kapittel 23

Fortløpende domstolskontroll med varetektsfengsling	440
23.1 Behovet for domstolskontroll og rettsgrunnlaget for slik kontroll	440
23.2 Retten til fortløpende domstolskontroll	441
23.3 Innholdet i domstolskontrollen	443
23.3.1 Kravene i EMK art. 5 nr. 4	443
23.3.2 Kravene i strpl. § 185.....	444
23.4 Saksbehandlingskrav ved fortløpende domstolskontroll.....	445
23.4.1 Prøving av fengslingsforlengelse i første instans	445
23.4.2 Ankebehandling av fengslingsforlengelse.....	446
23.5 Dokumentinnsyn i fengslingssaker	447

Kapittel 24

Pågripelsesmetoder og varetektens innhold	450
24.1 Pågrepelse og andre tvangsinngrep mot mistenkte	450
24.1.1 Generelle prinsipper angående fysiske tvangsinngrep	450
24.1.2 Hvilken betydning har mistenktes opptreden?.....	451
24.1.3 Vilkåret om bruk av adekvat maktmiddel.....	452
24.1.4 Stripping av en pågrepet mistenkt	454
24.1.5 Tvangsmessig fremskaffelse av bevis	455
24.2 Varetektens innhold.....	457
24.2.1 Faktiske og rettslige spørsmål. Plassering av bevisbyrde..	457
24.2.2 Krav til fysiske fengselsforhold	458
24.2.3 Varetektsfengsling i enkle celler («glattceller»)	458
24.2.4 Varetektsregimet ved fengsling av mindreårige	459
24.2.5 Kontaktrestriksjoner og isolasjon	459
a Brev- og besøksrestriksjoner	459
b Isolasjon av varetektsfanger – delvis og fullstendig	460
24.2.6 Fengselsmyndighetens rett og plikt til overvåkning av fanger	463
24.2.7 Kroppsvisitasjon av varetektsfengslede	464
24.3 Etterforskningsplikt og reparasjon ved skade påført ved pågrepelse og fengsling	465
24.3.1 Plikten til å etterforske ansvarsbetingende forhold	465
24.3.2 Erstatningsplikten ved påført skade.....	466

Kapittel 25

Erstatning for konvensjonsstridig og ulovlig pågripelse og

fengsling	467
25.1 Erstatningsspørsmålet etter EMK, SP og Grunnloven	467
25.2 Retten til erstatning etter EMK art. 5 nr. 5	468
25.2.1 Hvilke typer brudd omfattes av bestemmelsen?	468
25.2.2 Kravet om nasjonale erstatningsordninger.....	468
25.2.3 Arten og omfanget av erstatningen etter EMK art. 5 nr. 5 ..	469
25.3 Retten til erstatning etter straffeprosessloven	471
25.3.1 Oversikt over erstatningsreglene	471
25.3.2 Forholdet til EMK art. 5 nr. 5	472

Kapittel 26

Etterforskningsmessige inngrep i retten til respekt for privatliv

26.1 Oversikt over aktuelle etterforskningsmetoder	474
26.2 Reguleringen i EMK art. 8, SP art. 17 og GrL § 102	475
26.3 Hvilke etterforskningsmetoder omfattes av EMK art. 8 og GrL. § 102?.....	476
26.3.1 Generelt om strafferettslig etterforskning og betydningen av at den angår privatliv	476
26.3.2 Hvilke etterforskningsmetoder utgjør «inngrep» etter EMK art. 8?	476
26.3.3 Hvilke etterforskningsmetoder angår «privatliv»?	477
26.4 Kommunikasjonskontroll	479
26.4.1 Kravet om lovhjemmel	479
26.4.2 Kravene om akseptabelt formål, forholdsmessighet og kontroll med overvåkning	481
26.5 Ransaking og beslag for å fremskaffe bevis.....	484
26.5.1 Konvensjonsrettslige og nasjonale vilkår.....	484
26.5.2 Betydningen av uttrykket «hjem» i GrL § 102 og EMK art. 8.....	485
26.5.3 Formåls- og forholdsmessighetsvilkåret, samt kravet om effektiv kontroll med ransaking	485
26.5.4 Ransaking og beslag av taushetsbelagte dokumenter.....	488
26.5.5 Ransaking i mindre alvorlige narkotikasaker	489
26.6 Erstatning for ulovlig ransaking og overvåkning.....	490
26.7 Destruering av beslaglagt materiale Strafferegistre.....	491

DEL III**STRAFFERETT: MATERIELLE BEGRENSENINGER OG KRAV OM****LOVHJEMMEL..... 495****Kapittel 27****Straffansvar og straffereaksjon – menneskerettslige****begrensninger..... 497**

27.1	Hvilke begrensninger gjelder med hensyn til hva som kan gjøres straffbart?.....	497
27.2	Hvilke begrensninger gjelder med hensyn til straffereaksjonen?...	498
27.2.1	Forbud mot dødsstraff.....	498
27.2.2	Fengsel på livstid	499
27.2.3	Forvaring	500
27.2.4	Spørsmålet om forholdsmessighet mellom lovbrudd og straffereaksjon	501
27.3	Innholdet i frihetsstraffen	502
27.3.1	Avgrensning mot uunngåelige følger	502
27.3.2	Torturforbudet og retten til respekt for privatliv og familieliv.....	502
a	Betydningen av forbudet mot tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff	502
b	Betydningen av retten til respekt for privatliv og familieliv	503
27.3.3	Krav til fysiske fengselsforhold og soningsregime	504
27.3.4	Vern mot overgrep fra andre fanger	506
27.3.5	Ransaking og kroppsvisitasjon av personer som soner fengselsstraff.....	507
27.3.6	Isolasjon av fanger	509
27.3.7	Fengselsinstitusjonen og soningsstedet	511

Kapittel 28**Lovkravet i straffesaker – kilder, reelle hensyn og grunnprinsipper 513**

28.1	Relevante konvensjons- og grunnlovsbestemmelser.....	513
28.2	Lovkravet og straffevilkåret i EMK art. 7	514
28.3	Rettspolitiske hensyn bak lovkravet	515
28.4	Hovedpunkter i det strafferettslige lovkravet	516
28.4.1	Innledning – forholdet til de senere kapitlene	516
28.4.2	Hva som er straffbart, må fremgå av loven.....	516

28.4.3	Lovkravet i intern norsk rett og i EMK	517
28.4.4	Kravet om klar lovhjemmel	518

Kapittel 29

Kravet til lovhjemmel i straffesaker i EMDs og Høyesteretts

rettspraksis	519
29.1 Sammenligning av de respektive lovkravene.....	519
29.2 Lovhjemmelkravet i EMDs rettspraksis.....	520
29.2.1 Tidligere: Milde presisjonskrav og vid adgang til utfylling	520
29.2.2 Nyere EMD-praksis: Skjerpelse av kravet til presis	
lovtekst.....	522
29.2.3 Lovkravets betydning for straffereaksjonen.....	523
29.3 Lovhjemmelkravet i Høyesteretts praksis	524
29.3.1 Rettsstillingen tidligere – generelle straffebud, men	
likevel utvidende lovtolking.....	524
29.3.2 Rettsutviklingen i nyere tid – skjerpelse av kravet til	
presisjon i straffebestemmelser	525
29.3.3 Oppsummering og konklusjoner	529
29.4 Avvikende tolking av straffebud til siktedes gunst	530
29.4.1 Reelle hensyn og utgangspunkter i EMK og Grunnloven ..	530
29.4.2 Rettsstillingen ifølge norsk rettspraksis	531
29.5 Lovkravets betydning ved delegert straffelovgivning	532
29.5.1 Delegasjon av straffelovgivning i norsk rett.....	532
29.5.2 Konvensjonsrettslige grenser for delegert	
straffelovgivning.....	534

Kapittel 30

Forbudet mot å gi straffebud tilbakevirkende kraft.....

30.1 Hva betyr det at en straffebestemmelse gis tilbakevirkende	
kraft?	537
30.2 Tilbakevirkningsforbudet i EMK art. 7 og GrL. § 97	537
30.2.1 Likheter og forskjeller mellom bestemmelsene.....	537
30.2.2 Rekkevidden av forbudet i EMK art. 7 og GrL. § 97	538
30.3 Fastlegging av lovens virkningstidspunkt.....	538
30.4 Fastlegging av handlingstidspunktet og betydningen for	
lovvalgsspørsmålet	540
30.5 Anvendelsesområdet for tilbakevirkningsforbudet.....	541
30.5.1 Generelt om området for EMK art. 7 og GrL. § 97	541

30.5.2 Forholdet mellom straffileggelse og straffullbyrdelse	542
30.6 Straffskjerpelse som følge av rettspraksis	543
30.7 Reklassifisering av straffbare forhold	545
30.8 Sammensatte lovendringer – konkretiseringsprinsippet	546
30.9 Tilbakevirkende anvendelse av mildere straffelovgivning	547
Kilder og relevant litteratur	549
Lovregister	553
Konvensjoner	557
Norske rettsavgjørelser	559
Internasjonale og utenlandske rettsavgjørelser	565
Stikkordregister	578